

แนวคิดทฤษฎีชนชั้นกลาง

2.1 ชนชั้นในสังคม

ชนชั้นเป็นคำที่ถูกกล่าวถึงมานานกว่า 2,500 ปีแล้ว สิ่งสำคัญที่นำความยุ่งยากและสลับซับซ้อนอันปฏิเสธไม่ได้กับการให้ความหมายคำ "ชนชั้น" ก็คือ โลกทัศน์ของผู้กล่าว อันมีพัฒนาการทางความคิดท่ามกลางประวัติศาสตร์ที่ไม่หยุดนิ่ง นับตั้งแต่เพลโต (427 ปีก่อนค.ศ.) เสนอให้รัฐในอุดมคติใช้สติปัญญาและความยุติธรรมเป็นเกณฑ์แบ่งชั้นชน โดยทุกคนในสังคมมีโอกาสในการแสวงหาความรู้อย่างเท่าเทียมกัน และในที่สุดสังคมจะประกอบด้วยคน 3 ชั้นชั้น ได้แก่ ผู้ปกครอง (The Guardians) ทหารหรือนักรบ (Auxiliaries) และผู้ใช้แรงงาน (Workers) ทั้งนี้เมื่อใครสังกัดอยู่ชั้นใดก็จะลุ่มชั้นนั้นไปตลอดชั่วลูกหลาน (ลิตซ์, 2537:11-12) เช่นนี้นับได้ว่าเป็นการยอมรับความไม่เท่าเทียมกันของบุคคลตามความสามารถที่มี ขณะที่ในยุคพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงยอมให้ผู้ออกบวชในศาสนาของพระองค์มีสิทธิ์เท่าเทียมกันหมดไม่ว่าจะมาจากวรรณะใด โดยเชื่อว่าความแตกต่างของคนอยู่ที่ความดีความชั่วหรือคุณธรรม (บุญเย็น, 2519:35) แสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธความแตกต่างของบุคคลโดยชาติกำเนิด

แม้การศึกษาเกี่ยวกับการจัดแบ่งชั้นชนในสังคมตะวันตกและตะวันออกจะมีหลายรูปแบบ แต่ก็สามารถสรุปได้เป็น 3 ระบบใหญ่ ๆ ได้แก่ (บุญเต็มและจำนง, 2524:21-25)

1. ระบบฐานันดร (Estate System) เป็นระบบที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกตั้งแต่สมัยยุคกลาง แบ่งคนตามสิทธิ์ที่กำหนดไว้ตามกฎหมายและประเพณีเป็นระดับต่าง ๆ ตามฐานันดร ได้แก่ พระ (clergy) เป็นฐานันดรที่หนึ่ง ขุนนาง (Nobility) เป็นฐานันดรที่สอง สามัญชนเป็นฐานันดรที่สาม (ถูกยอมรับภายหลังจากการค้าขายมากขึ้น) และต่อมาได้ยอมรับให้ชนชั้นสี่คือไพร่

เป็นฐานันดรที่สี่ เพราะการเข้ามาแสดงบทบาททางการเมือง โดยการจัดการและกระจายความรู้ และข่าวสารภายใต้พัฒนาการของเทคโนโลยีระหว่างศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา*

2. ระบบวรรณะ (Caste System) คือ ระบบที่อาศัยความแตกต่างของชาติกำเนิด เป็นเครื่องแบ่งสถานะทางชนชั้น โดยไม่เปิดโอกาสให้คนสามารถเปลี่ยนสถานะทางสังคม (อ่านเพิ่มเติมในบุญเย็น, 2519:33-35) และไม่อนุญาตให้มีการสมรสข้ามวรรณะ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในอินเดียแบ่งคนออกเป็น 4 วรรณะใหญ่ ๆ ได้แก่ พรหมณ์(นักบวช, ผู้มีความรู้สูง) กษัตริย์ (นักรบ) แพศย์(พ่อค้า) ศูทร(กรรมกรชีพ) ส่วนพวกนอกวรรณะเรียกว่าจัณฑาล(Untouchables) นอกจากนี้ กรณีนี้ก็ตรงกับคนขาวในสหรัฐอเมริกา และคนขาวกับคนผิวดำในแอฟริกาใต้ที่มีกฎหมายห้ามสมรสกัน เหล่านี้ก็ถือว่าอยู่ในระบบวรรณะเช่นกัน(บรรพต, 2517:36)

3. ระบบชนชั้น (Class System) เป็นระบบที่เปิดให้คนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงฐานะทางชนชั้นได้ภายหลังจากที่เกิดมาแล้ว แต่จะเปิดมากหรือน้อยอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของแต่ละระบบ แนวคิดของระบบชนชั้นได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในศตวรรษที่ 19 เมื่อคาร์ล มาร์ก(Karl Marx, 1818-1883) เสนอทัศนะต่อชนชั้นและความเกี่ยวข้องระหว่างชนชั้นออกมา (บุญเย็น, 2519:38) โดยแนวคิดของมาร์กได้แบ่งกลุ่มชนในสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมจากความสัมพันธ์ทางการผลิต ผลประโยชน์และการมีอำนาจอันเกิดจากปัจจัยการผลิตเหล่านั้น รวมทั้งโลกทัศน์ของพวกเขาในระบบสังคมทั้งหมด(วิทยากร, 2532:24) จุดหลักของการศึกษาเรื่องชนชั้น

* บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา (2537:25-26) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของการสื่อสารกับอำนาจ ซึ่งส่งผลให้เกิด"สงครามข่าวสาร"ในปัจจุบันว่า การสื่อสารมวลชนมิได้เป็นปรากฏการณ์โดด ๆ ของระบบทุนนิยมแห่งศตวรรษที่ 20 แต่เป็นพลังที่ดำรงรักษาและจัดระเบียบสังคมตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 15 เมื่อมีการผลิตเครื่องพิมพ์ อันส่งผลให้เกิดความแตกต่างในการดำรงชีวิตทางสังคมของคน และกลายเป็นจุดกำเนิดของความแตกต่างระหว่างชนชั้นกลางและชนชั้นกรรมกร

ในสังคมแบบมาร์กอยู่ที่ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนกับปัจจัยการผลิต ให้ความสำคัญกับบุคคล 2 กลุ่ม ในการวิเคราะห์โครงสร้างชนชั้น(Class Structure) ได้แก่ ชนชั้นนายทุนคือผู้ครอบครองทุนหรือปัจจัยการผลิต เป็นกลุ่มที่มีสถานะทางชนชั้นครอบครองแรงงานส่วนเกิน ซึ่งอยู่ในรูปมูลค่าส่วนเกิน และชนชั้นแรงงานคือกลุ่มคนซึ่งไม่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ต้องขายพลังแรงงานเพื่อแลกกับรายได้เพื่อการยังชีพ โดยความสัมพันธ์ของสองชนชั้นนี้มีธาตุแท้เป็นความขัดแย้ง อันเกิดจากการครอบงำของชนชั้นแรกและการดิ้นรนต่อสู้ของชนชั้นหลัง ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นพลังผลักดันการขับเคลื่อนพัฒนาการของสังคมทุนนิยม(อ่านเพิ่มเติมในกนกศักดิ์, 2536/ฉัตรทิพย์, 2518/ปรีชา, 2524/ฯลฯ)

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมามาร์กได้ถูกกล่าวหาว่า ใช้พฤติกรรมเชิงเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดฐานะทางชนชั้นแต่เพียงอย่างเดียว โดยกลุ่มที่กล่าวหาว่ามาร์กเช่นนั้นมักเชื่อว่าแนวคิดแบบเวเบอร์สามารถจัดแบ่งชนชั้นได้ดีกว่า

เวเบอร์นำเสนอแนวคิดเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคม โดยเริ่มต้นจากการชี้ว่า การอธิบายเรื่องชนชั้นของมาร์กยังขาดความสมบูรณ์ เพราะความสลับซับซ้อนของระบบทุนได้ก่อให้เกิดโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม ผ่านรูปแบบวิถีชีวิต การศึกษา และอาชีพ การพิจารณาฐานะทางชนชั้นต้องคำนึงถึงรายได้ (ความสัมพันธ์ในการผลิตและการตลาด) อาชีพและโอกาสในชีวิต (Weber, 1968) การที่มาร์กใช้เพียงปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องแบ่งฐานะทางชนชั้นจึงยังขาดความเพียงพอ* ต้องพิจารณาอีก 2 มิติจึงสมบูรณ์ ได้แก่ มิติทางสังคม พิจารณาจากกลุ่มสถานภาพ

* กลุ่มมาร์กซิสต์ในอังกฤษวิเคราะห์ว่า ความผิดพลาดที่กลุ่มเวเบอร์เรียนกล่าวถึงเป็นความผิดพลาดของมาร์กซิสต์กลุ่มโครงสร้างนิยม (Marxist economic determinism) มิใช่แนวคิดของมาร์ก เพราะอันที่จริงนอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้ว ในความคิดของมาร์กแท้จริงจิตสำนึกทางชนชั้นเป็นส่วนสำคัญของการกำหนดฐานะทางชนชั้นด้วย

(status groups) ที่บุคคลเป็นสมาชิก และมีทิศทางการเมือง พิจารณาจากการแบ่งปันอำนาจ (power) และด้วยเหตุนี้การพิจารณาชั้นชั้นของเวเบอร์จึงประกอบด้วยคน 4 ชั้นชั้น (Giddens, 1971:165/Weber, อ้างแล้ว:305) ได้แก่

1. ชั้นชั้นผู้ใช้แรงงาน (The manual working class)
2. ชั้นชั้นนายทุนน้อย (The petty bourgeoisie)
3. แรงงานปกขาว (Propertyless white-collar workers)
4. ชั้นชั้นอภิสิทธิ์ (The dominant entrepreneurial and propertied groups)

ทั้งนี้เวเบอร์ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า แรงงานปกขาวมิได้เป็นส่วนหนึ่งของกรรมาชีพ และในพลวัตทางสังคม แรงงานปกขาวอาจเคลื่อนตัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชั้นชั้นผู้ใช้แรงงานหรือชั้นชั้นนายทุนน้อยได้ (Weber, เพิ่งอ้าง)

2.2 ชั้นชั้นกลางคือใครในทางทฤษฎี

แม้ว่ามาร์กจะเป็นผู้เปิดมิติการศึกษาเรื่อง "ชั้นชั้น" ในความหมายที่ถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่การวิเคราะห์ชั้นชั้นกลางกลับถูกมองข้ามไป จนมีคนบางกลุ่มกล่าวว่า โครงสร้างชั้นชั้นตามแนวการวิเคราะห์ของมาร์กมีคนเพียง 2 ชั้นชั้นเท่านั้น คือ นายทุนและแรงงาน ส่วนชั้นชั้นหรือกลุ่มชั้นที่อยู่ตรงกลาง (intermediate groups or middle strata) ระหว่างชั้นชั้นทั้งสอง ส่วนใหญ่จะถูกแปรสภาพกลายเป็นชั้นชั้นแรงงานเมื่อระบบทุนนิยมพัฒนาไป ทำให้การศึกษาตามแนวคิดมาร์กชี้ให้เห็นความสำคัญอยู่กับคน 2 ชั้นชั้นดังกล่าว โดยลืมนำมาร์กเองก็ยอมรับการมี "ชั้นชั้นกลาง" ตามความหมายของ "ชั้นชั้นกระฎุมพี" ในสังคมก่อนทุนนิยมที่พัฒนาตัวเองมาเป็นนายทุนในระบบทุนนิยม (ดูเพิ่มเติมใน Bottomore, 1983:333) จึงไม่น่าแปลกที่หลังการตายของมาร์กแล้วจะมีการเกิด "ชั้นชั้นกลาง" ในระบบทุนนิยม ทั้งนี้ความหมายของคำ "ชั้นชั้นกลาง" ทั้งสองย่อมต้องมีความแตกต่างกัน

2.2.1 ชั้นชั้นกลางในแนวคิดมาร์กซิสใหม่

กลุ่มมาร์กซิสใหม่มีการพยายามอธิบายโครงสร้างชั้นชั้นในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มนักวิเคราะห์ในระบบ 2 ชั้นชั้นและกลุ่มนักวิเคราะห์ตามแนวทาง 3 ชั้นชั้น

กลุ่มนักวิเคราะห์สังคมภายใต้ระบบโครงสร้าง 2 ชั้นชั้น ให้ความสำคัญกับบทบาทของชั้นชั้นนายทุนและชั้นชั้นแรงงาน ซึ่งอยู่คนละด้านของผลประโยชน์และอำนาจ นั่นคือ ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ขูดรีด ขณะที่อีกฝ่ายเป็นผู้ถูกขูดรีด โดยพิจารณาว่า ภายใต้การครอบงำของทุนซึ่งมีอยู่ทั่วไป การพิจารณาชั้นชั้นตามความสัมพันธ์กับปัจจัยการผลิตคือพื้นฐานของการพัฒนาจิตสำนึก เป็นการพิจารณาจิตสำนึกในระดับ"ชั้นชั้นในตน"(Class in itself) ซึ่งในที่สุดการพัฒนาความรู้สึกทางชั้นชั้นจะก่อให้เกิดชั้นชั้นที่มีจิตสำนึกในระดับ"ชั้นชั้นเพื่อตน"(Class for itself) และมีการรวมตัวต่อสู้ของชั้นชั้นผู้ถูกขูดรีดอย่างมีทิศทางตามที่เงื่อนไขเฉพาะทางประวัติศาสตร์ได้กำหนดไว้ (อ่านเพิ่มเติม เรื่องการพัฒนาจิตสำนึกทางชั้นชั้นในกนกศักดิ์, 2536:60-1)

ในอีกด้านหนึ่ง กลุ่มนักวิเคราะห์สังคมตามแนวทาง 3 ชั้นชั้น ให้ความสำคัญกับการเติบโตของชั้นชั้นกลางว่า เป็นปรากฏการณ์ของพัฒนาการระบบทุนนิยมในสังคมสมัยใหม่ คือเป็นแนวคิดของกลุ่มลัทธิแก้ (Revisionism) ซึ่งพยายามอธิบายข้อบกพร่องในการนำเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาไปสู่สังคมสังคมนิยมของมาร์กในสังคมที่เป็นจริง โดยเชื่อว่าเส้นทางไปสู่ระบบสังคมนิยมนี้มีอยู่ด้วยกันสองแนวทาง ได้แก่ การปฏิวัติล้มล้างระบบทุนนิยมและการพัฒนาไปสู่ระบบสังคมนิยมแบบค่อยเป็นค่อยไป ในกลุ่มแนวคิดนี้ นำโดย Eduard Bernstein (1850-1932) เชื่อว่าภายใต้พัฒนาการของสังคมทุนนิยมที่ซับซ้อนอย่างมาก การระจุกตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น มิได้ทำลายธุรกิจรายย่อยที่หลากหลาย แสดงถึงการคงอยู่อย่างเป็นอิสระของชั้นชั้นกลางเก่า ซึ่งเป็นผู้ประกอบการเอกชนขนาดกลางและเล็ก รวมถึงผู้บริหารในกิจการบริการสาธารณะ เสริมด้วยชั้นชั้นกลางใหม่ในกลุ่มแรงงานปกขาว(White-collar workers) และลูกจ้างในกิจการบริการสาธารณะ (public employees) เป็นกลุ่มชั้นชั้นแรงงาน (working class) ที่มีลักษณะแตกต่างกันในด้านการศึกษา อาชีพ และรายได้ แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของกลุ่มชั้นชั้นกลางนับเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญว่า การวิเคราะห์โครงสร้างชั้นชั้นในสังคมทุนนิยมแบบดั้งเดิม (classical

class structure) ที่มีชนชั้นนายทุนกับชนชั้นแรงงานอยู่ในฐานะตรงข้ามซึ่งกันและกัน โดยละเว้นการกล่าวถึงกลุ่มชนที่จัดกระจายอยู่ในระดับกลาง (intermediate groups) เป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ ระบบทุนนิยมยังมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวของระบบอย่างมาก กล่าวคือ ระบบทุนนิยมสามารถใช้ประโยชน์จากการพัฒนาเทคโนโลยีในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้านการศึกษา การใช้รูปแบบการแลกเปลี่ยนแบบใหม่ในระบบสินเชื่อ (credit system) และการพัฒนาองค์กรทางเศรษฐกิจ ฯลฯ (เรียบเรียงจาก Meyer, 1981:37-39)

คำอธิบายข้างต้นได้ส่งผลให้การอธิบายเรื่องชนชั้นแรงงานกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบสังคมนิยมกลายเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ เพราะแม้จะมีช่องว่างระหว่างชนชั้นบนและชนชั้นล่างกว้างขึ้น แต่ด้วยกลยุทธในการใช้ระบบเศรษฐกิจเสรี การเมืองประชาธิปไตย ได้ทำให้ระบบทุนนิยมกลายเป็นเวทีพิสูจน์ความสามารถของบุคคล เพื่อการได้มาซึ่งมาตรฐานการดำรงชีวิต (Standard of living) ที่ดี ภายใต้อิทธิพลของโอกาสที่จะไปสู่จุดหมายในเงื่อนไขของสังคมทุนนิยม และนี่คือสาเหตุสำคัญที่ทำให้ Bernstein (1961) นำเสนอความหมายใหม่ของเส้นทางและเป้าหมายของระบบสังคมนิยม (เพ็งอ้าง)

หลังการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นจริงเกี่ยวกับ การเกิดขึ้นของกลุ่มชนชั้นกลาง โดย Bernstein แล้ว การพิจารณาโครงสร้างชนชั้นในสังคมทุนนิยมที่ซับซ้อนเริ่มแบ่งความสัมพันธ์ของชนชั้นเป็น 3 ชนชั้นใหญ่ ๆ โดยให้ความสำคัญกับการเติบโตของชนชั้นกลางว่าเป็นปรากฏการณ์ของพัฒนาการระบบทุนนิยม และหยิบยกว่ามาร์กกล่าวถึง "การขยายตัวอย่างสม่ำเสมอของชนชั้นกลาง ซึ่งอยู่ระหว่างแรงงานกับนายทุนและเจ้าที่ดิน" ใน Theories of Surplus Value (1863) อันเป็นการแสดงถึงการมองเห็นการขยายตัวของกลุ่มชนชั้นกลางอย่างชัดเจน เป็นจุดเริ่มต้นของการวิเคราะห์ภายในระบบ 3 ชนชั้น

Nicos Poulantzas (1975) เป็นผู้หนึ่งที่กล่าวถึงกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางในโครงสร้างชนชั้น โดยนำเสนอให้มีการจัดแบ่งชนชั้นแรงงานผู้มีรายได้ออกจากค่าจ้างเสียใหม่เป็นแรงงานในการผลิต (productive labour) และแรงงานนอกภาคการผลิต (non-productive labour) โดยเรียกแรงงานผู้มีรายได้อันเป็นค่าจ้างในสังคมสมัยใหม่ที่ทำงานนอกภาคการผลิตว่า "ชนชั้น

นายทุนน้อยใหม่" (New petty bourgeoisie) ประกอบด้วย แรงงานระดับล่างในภาคการค้า ในกระบวนการจัดจำหน่ายและลูกจ้างในภาคเศรษฐกิจบริการ เจ้าหน้าที่ซึ่งมีอำนาจระดับกลางทั้งในภาคเอกชนและรัฐอันเป็นกลุ่มแรงงานสำนักงาน (office workers) ที่มีความหลากหลาย และ นักเทคนิคและวิศวกรระดับกลาง* ทั้งนี้ชนทุกกลุ่มมีลักษณะสำคัญร่วมกันคือ ไม่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต มีอำนาจหน้าที่ควบคุมแรงงานที่ทำการผลิต และเป็นคนกลางในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยม

ในช่วงเวลาเดียวกัน Erik Olin Wright (1978) กลับพยายามชี้ว่าแนวคิดในระบบ 3 ชั้นชั้น เป็นความพยายามควบคุมการรวมตัวต่อสู้ของชนชั้นผู้ถูกขูดรีดในระบบทุนนิยมโดยชนชั้นนายทุน ซึ่งมีชนชั้นแรงงานอยู่ในส่วนล่างของโครงสร้างชนชั้น ทั้งนี้ Wright ได้ผลักดันให้แรงงานนอกภาคการผลิตทั้งหมดไปสังกัดอยู่กับชนชั้นแรงงาน โดยอ้างว่า "คนกลุ่มนี้ไม่ใช่นายทุน ปัจจัยการผลิต ค่อนข้างไร้สมบัติเมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นนายทุน แต่นายทุนพยายามหลอหลอมคนกลุ่มนี้ให้เชื่อว่าพวกเขาไม่ใช่แรงงาน เพื่อชักจูงไม่ให้พวกเขาเข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับกลุ่มกรรมกร" (ปรีชา, 2536:70) สุกฤษฎีในการสร้างโลกทัศน์ดังกล่าว ส่งผลต่อพัฒนาการทางทัศนะและองค์การทางการเมือง มิให้เกิดการต่อสู้ร่วมกันระหว่างชนชั้นแรงงานกับชนชั้นกลางซึ่งเป็นกรรมกรชีพเหมือนกัน (ในที่สุด) อย่างไรก็ตาม Wright สอมรับว่าระหว่างชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมกรชีพมีการดำรงอยู่ของคนอีกหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้จัดการและนักบริหาร เป็นต้น แต่การดำรงอยู่ของคนเหล่านี้มีสถานภาพที่กำกวม และมีได้เป็นชนชั้นที่มีชีวิตการต่อสู้อย่างชัดเจน จึงทำให้การกล่าวถึงคนเหล่านี้ขาดนัยเรื่องความขัดแย้งและการต่อสู้ (Wright, 1978:131-132) อันเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางชนชั้นแบบมาร์กซิสต์ ดังนั้น การวิเคราะห์เรื่องชนชั้นตามแนวคิดของเขาจึงไม่ให้ความสำคัญกับกลุ่มคนเหล่านี้

* Poulantzas กล่าวถึงนักเทคนิคและวิศวกรระดับกลางว่า เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนายทุนน้อยใหม่ ทั้ง ๆ ที่พวกเขาเป็นแรงงานในภาคการผลิต เพราะพวกเขาเป็นกลุ่มที่มีอำนาจจากการปกครองเป็นลำดับชั้น (hierarchy) เหมือนชนชั้นแรงงานกลุ่มอื่น ๆ

2.2.2 ชั้นชั้นกลางในแนวคิดของกลุ่มเวเบอเรียน

แม้แนวคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับระบบชนชั้นของมาร์กถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่แนวคิดภายในได้ระบบ 2 ชั้นชั้นที่ปรากฏชัดในงาน The Communist Manifesto (1948) ของเขากลับมีส่วนลดทอนความหลากหลายในการศึกษาเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม ปัจจุบันในการชีวิตที่หลากหลาย อาทิ ปัจจัยด้านเชื้อชาติ สีผิว ศาสนา ภาษา หรือเพศ ถูกลดบทบาทลงไปคงเหลือเพียงการพิจารณาความสัมพันธ์ของคนจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และความสำนึกต่อฐานะทางชนชั้นของพวกเขา (class-consciousness) สิ่งเหล่านี้แม้จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยที่มาร์กดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่มันอาจไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้การพัฒนาอย่างต่อเนื่องของระบบทุนนิยมในร้อยกว่าปีหลังการตายของเขาได้อย่างสมบูรณ์

นักคิดในกลุ่มเวเบอเรียน ภายใต้การนำของ Max Weber (1864-1920) ได้พยายามนำเสนอการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่มีความหลากหลาย โดยมีจุดเริ่มต้นจากการกล่าวหาถึงความไม่สมบูรณ์ในแนวคิดวิเคราะห์ของมาร์ก เพราะพัฒนาการที่สลับซับซ้อนของระบบทุนนิยม นักคิดสำคัญหลายคนในกลุ่มนี้ พยายามวิพากษ์วิจารณ์ความเหมาะสมในการนำแนวคิดวิเคราะห์ของมาร์กมาใช้อธิบายสังคมที่ตนดำรงอยู่ อาทิ Ralf Dahrendorf (1959) ยอมรับว่าความขัดแย้งทางชนชั้น (class conflict) ตามแนวคิดของมาร์กเป็นส่วนสำคัญที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในการวิเคราะห์เรื่องชนชั้น แต่การวิเคราะห์เรื่องโครงสร้างชนชั้นของมาร์ก โดยเฉพาะการใช้ปัจจัยการผลิตเป็นตัวชี้วัดฐานะทางชนชั้น นับเป็นส่วนที่มีอาจนำมาใช้อธิบายสังคมสมัยใหม่ได้เลย การอธิบายความสัมพันธ์ของคนในสังคมควรอธิบายจากความสัมพันธ์ของอำนาจ (authority) หรือการที่ Frank Parkin ชี้ถึงความไม่เพียงพอในการใช้วิถีการผลิต (mode of production) อธิบายการจัดช่วงชั้นทางสังคม เพราะวิธีการดังกล่าวให้ความสำคัญแต่เฉพาะมิติทางการผลิต โดยไม่กล่าวถึงอาชีพที่หลากหลายในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีผลกระทบต่อโครงสร้างชนชั้นในสังคมสมัยใหม่เป็นอย่างมาก (อ้างถึงใน Abercrombie and Urry, 1983:10-11)

การวิเคราะห์ตามแนวคิดของกลุ่มเวเบอเรียน มีลักษณะสำคัญร่วมกันประการหนึ่งคือการพยายามนำเสนอแนวทางที่เป็นไปได้ในการวิเคราะห์กลุ่มชนที่อยู่ระหว่างคน 2 ชั้นชั้น นั่นคือ

การกล่าวถึง "ชนชั้นกลาง" แม้จะมีความแตกต่างในการกล่าวถึงชนชั้นกลางของนักคิดในกลุ่มนี้ และมีการใช้ปัจจัยในการวิเคราะห์ที่หลากหลาย แต่ส่วนใหญ่มักมีแนวโน้มในการวิเคราะห์โดยปัจจัยสำคัญที่ไม่แตกต่างไปจากการนำเสนอของ Lockwood (1958 อ้างถึงใน Abercrombie and Urry, 1983:20) นั่นคือ

1. สถานการณ์ในทางตลาด (marker situation) ประกอบด้วย แหล่งที่มา และระดับรายได้ ความมั่นคงในอาชีพ และโอกาสในความก้าวหน้าทางอาชีพ
2. สถานการณ์ในทางภาระงาน (work situation) เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งปัจเจกบุคคลถูกนำไปพัวพันกับตำแหน่งหน้าที่ของเขาในกระบวนการแบ่งงานกันทำ
3. สถานการณ์ในทางฐานะทางสังคม (status situation) เป็นตำแหน่งในอำนาจตามลำดับชั้นของเกียรติและศักดิ์ศรี (hierarchy of prestige)

C.Wright Mills (1951) เป็นนักคิดผู้หนึ่งที่อธิบายความแตกต่างระหว่างชนชั้นกลางเก่า (The Old Middle Classes) ได้แก่ นักธุรกิจขนาดเล็กที่มีอิสระ ซึ่งต้องต่อสู้กับระบบผูกขาดของนายทุนขนาดใหญ่ในโลกเก่า ต้องมีปริมาณลดลงเรื่อย ๆ และชนชั้นกลางใหม่ (The New Middle Class) คือ กลุ่มแรงงานรับค่าจ้างที่เกิดและเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ในกระบวนการพัฒนาของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ อาจเรียกว่า พวกแรงงานปกขาว ก็ได้ ทั้งนี้ งานของเขาได้ให้ความสำคัญแก่การวิเคราะห์กลุ่มแรงงานปกขาว โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอาชีพ อันได้รับผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี กล่าวคือ การพัฒนาเทคโนโลยีมีผลต่อกระบวนการแบ่งงานกันทำ เพราะการพัฒนาเทคโนโลยีเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากการทำงานของแรงงานเฉพาะด้านที่มีอยู่ในกระบวนการผลิต พร้อมกันนั้นผลของการพัฒนาเทคโนโลยีดังกล่าวก็ทำให้สถานประกอบการของนักธุรกิจสามารถขยายขนาด ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานชนิดใหม่ ๆ นอกภาคการผลิต โดยเฉพาะแรงงานในส่วนของการส่งเสริมการขาย การขนส่ง การจัดการในภาคการเงิน ฯลฯ และที่สำคัญคือการเติบโตในงานบริการของภาครัฐเพื่อรองรับธุรกิจที่เติบโตได้ก่อให้เกิดแรงงานนอกภาคการผลิตอีกส่วนหนึ่งด้วย แรงงานนอกภาคการผลิตที่กล่าวถึงทั้งหมดก็คือ "แรงงานปกขาว" หรือ "ชนชั้นกลาง" เป็นกลุ่มชนผู้ไร้สมบัติคล้ายกับชนชั้นแรงงาน และมีลักษณะของงานที่หลากหลาย แม้ว่าคนเหล่านี้จะไม่มีอำนาจเหนือทรัพย์สิน ต้องขายแรงงาน และทำงานให้กับเจ้าของกิจการเพื่อให้ได้รับค่าจ้างเพื่อการครองชีพ แต่การแบ่งฐานะทางชนชั้นโดยใช้อชีพเป็นตัวกำหนดชนชั้น สถานภาพและอำนาจ สามารถทำให้เรามองเห็น

ชั้นชั้นกลางผู้มีอำนาจจากตำแหน่งหน้าที่การงาน* มีความสัมพันธ์กับทรัพย์สินผ่านสถาบันทางกฎหมาย ซึ่งสะท้อนผ่านรายได้ ทั้งนี้อาชีพสามารถแสดงให้เห็นถึงอำนาจและสะท้อนให้เห็นถึงเกียรติและศักดิ์ศรีของบุคคล ดังนั้นการพิจารณาแรงงานงานปกขาวจากตำแหน่งทางสถานภาพจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมกว่าการใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดในทัศนะเช่นนี้

นอกจากนี้ Mills (เพ็งอ้าง) ยังกล่าวถึงผลกระทบจากการปรับระบบสำนักงานจากระบบจักรกลมาสู่ระบบอัตโนมัติโดยการใช้คอมพิวเตอร์ว่า มีผลต่อกระบวนการแบ่งงานกันทำอย่างสำคัญ กล่าวคือ ในยุคแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมการนำระบบจักรกลมาใช้ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรมอย่างมากมาย แต่การนำระบบอัตโนมัติมาใช้กลับมีความต้องการแรงงานชนิดใหม่ซึ่งไม่อาจอาศัยการเคลื่อนย้ายแรงงานมาจากภาคการผลิตได้ และด้วยเหตุที่แรงงานซึ่งมีความรู้ความชำนาญไม่มากนัก เช่น เสมียนพิมพ์ดีด คนส่งหนังสือ ฯลฯ สามารถทำงานโดยไม่ต้องใช้การศึกษาเช่นเดียวกับแรงงานในภาคการผลิต ทำให้วุฒิบัตรซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของการศึกษาไม่อาจสะท้อนให้เห็นความสามารถที่แท้จริงของบุคคลเสมอไป

ขณะที่ Mills ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางด้านอาชีพ ใช้สถานการณ์ทางการงานเป็นเครื่องชี้วัดฐานะทางชนชั้น Dahrendorf (1959) กลับปฏิเสธการใช้ปัจจัยทางด้านอาชีพ แล้วนำเรื่องอำนาจมาเป็นปัจจัยพื้นฐานของการกำหนดฐานะทางชนชั้น เขากล่าวถึงความแตกต่างหลากหลายในกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ที่มีใช้นายทุนหรือกรรมาชีพ แต่เป็นกลุ่มลูกจ้างรับเงินเดือน (salaried employees) ผู้มีตำแหน่งทางอาชีพเป็นส่วนหนึ่งในลำดับขั้นตามแบบระบบราชการ

* การมีลักษณะของงานแบบเฉพาะตัวอาจจัดเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของชนชั้นกลาง กล่าวคือ ในกระบวนการแบ่งงานกันทำของสังคมสมัยใหม่ แรงงานต้องมีความชำนาญเฉพาะตัวที่หลากหลาย เป็นแรงงานมีทักษะและความรู้ตรงกับงาน ซึ่งมีลักษณะหลากหลายและเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว จนไม่อาจหาแรงงานมาทดแทนกันได้ง่าย ๆ เหมือนในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม (ทอฟเฟอร์ 2536:53-54)

(bureaucratic hierarchy) มีอำนาจตามสายงานบังคับบัญชา และบางส่วนของชั้นชั้นกลาง เหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในสถานประกอบการสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม Dahrendorf ก็ไม่สามารถอธิบายขอบเขตของอำนาจได้ชัดเจนนัก (Boundary Problem)

Anthony Giddens (1973) เป็นนักคิดในกลุ่มเวเบอเรียนอีกผู้หนึ่งที่พยายามนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ในทางตลาด มาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณาฐานะทางชั้นชั้น เขาเน้นเรื่องขีดความสามารถในทางการตลาด (market capacity) และการเป็นเจ้าของปัจจัยหลักในกระบวนการผลิต ได้แก่ ปัจจัยการผลิต การศึกษาหรือความสามารถทางด้านเทคนิค (technical qualifications) และพลังแรงงาน โดยกล่าวถึงความชำนาญว่าเป็นทรัพย์สินในตลาดซึ่งปัจเจกบุคคลสามารถใช้กำหนดความมั่นคงได้ (อ้างถึงใน Abercrombie and Urry, 1983:22-23) สิ่งเหล่านี้สามารถแสดงให้เห็นการจัดแบ่งชั้นชั้นกลางตามสายงานบังคับบัญชา ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรยศนะที่เป็นในทางเดียวกันกับ Dahrendorf

การพิจารณาความหลากหลายของกลุ่มชั้นชั้นกลาง ถูกนำเสนออย่างชัดเจนในงานของ Roberts and his co-authors (1977) โดยการจัดแบ่งกลุ่มชั้นชั้นกลางทั้งหมดออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ๆ ดังนี้ (อ้างถึงใน Abercrombie and Urry, 1983:27-28)

1. กลุ่มผู้ยึดกุมอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น (หรือที่ในสังคมไทยมักเรียกว่าเจ้าพ่อท้องถิ่น) มักเป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่กระจุกตัวแทรกอยู่ระหว่าง ชั้นชั้นแรงงาน (กลุ่มใหญ่) กับชั้นชั้นบนผู้มีอำนาจ เป็นกลุ่มที่ได้รับการอุปถัมภ์มากกว่าชั้นชั้นกลางกลุ่มอื่น ๆ มีทรยศนะอนุรักษ์อำนาจเก่า
2. กลุ่มแรงงานปกขาวซึ่งทำงานอยู่ในธุรกิจเอกชน เป็นชั้นชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่มีทรยศนะชอบความสะดวกสบาย อันถือเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของชั้นชั้นกลาง และทำให้คนกลุ่มนี้ดูราวกับเป็นผู้สนับสนุนกลุ่มอนุรักษ์ แต่อีกด้านหนึ่งพวกเขากลับจัดตั้งสหภาพแรงงานเพื่อต่อสู้กับฝ่ายอนุรักษ์
3. กลุ่มกรรมกรชีพปกขาว เป็นชั้นชั้นกลางที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มแรงงานในภาคการผลิต ถูกแบ่งจากคนสองพวกแรกอย่างชัดเจนจากการที่มีรายได้ต่ำและมีการศึกษาน้อย คนกลุ่มนี้มีกรรมกรตัวเป็นสหภาพเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้กับกลุ่มอนุรักษ์ พวกเขาจึงถูกมองว่าเป็นชั้นชั้นคนงานจริง ๆ
4. กลุ่มปกขาวเสรี ส่วนใหญ่เป็นปัญญาชน เป็นผู้มีการศึกษาสูง และทำงานในระดับหัวหน้า มีทรยศนะที่แตกต่างหลากหลาย (อ่านเพิ่มเติมในวิทยากร, 2530)

งานของกลุ่มเวเบอเรียนที่มักเรจัดลำดับชั้นทางสังคมอย่างมีระเบียบแบบแผนคือหนังสือ Social Class in America ของ William Lloyd Warner(1960) จัดลำดับชั้นทางสังคม โดยใช้ปัจจัยสถานภาพทางสังคม ได้แก่ อาชีพ รายได้ ที่มาของรายได้ ชนิดของที่อยู่อาศัย และ การศึกษา โดยจัดแบ่งชั้นชนออกเป็น 6 ระดับ ได้แก่ (อ้างถึงใน นิติและวารสาร, 2525:6-7)

1. ชั้นสูงระดับสูง ได้แก่ พวกผู้ดีเก่าหรือคนรวยเก่า
2. ชั้นสูงระดับต่ำ ได้แก่ พวกผู้ดีใหม่หรือคนมีฐานะดีใหม่
3. ชั้นกลางระดับสูง ได้แก่ ผู้มีอาชีพเป็นหลักฐานและเป็นเจ้าของทรัพย์สินมากพอสมควร
4. ชั้นกลางระดับต่ำ ได้แก่ ผู้มีอาชีพเป็นพนักงาน เสมียน หรือแรงงานมีฝีมือ
5. ชั้นต่ำระดับสูง ได้แก่ แรงงานหรือกรรมกรที่มีฝีมือหรือทักษะไม่มากนัก
6. ชั้นต่ำระดับต่ำ ได้แก่ แรงงานหรือกรรมกรที่ไม่มีฝีมือหรือมีการศึกษาน้อย

2.3 การศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นกลางในสังคมไทยในทางทฤษฎี

ในประเทศไทย วิวาทะเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องชนชั้นกลาง ถูกนำเสนออย่างกว้างขวาง ครั้งแรกในงาน "ทฤษฎีชนชั้นกลาง" ของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์(2536) แสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกแนวคิดวิเคราะห์เรื่องชนชั้นในสังคมทุนนิยมไทย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ ๆ ได้แก่ แนวการวิเคราะห์แบบมาร์ก และแนวการวิเคราะห์ของกลุ่มเวเบอ โดยแสดงให้เห็นพัฒนาการทางทฤษฎีเกี่ยวกับชนชั้นกลางในสังคมของทั้งสองแนวคิด แล้วนำมาสู่ข้อสรุปว่า ทั้งสองแนวทางต่างยอมรับในลักษณะเดียวกันว่า ชนชั้นถูกกำหนดโดยโลกของการทำงานและระบบเศรษฐกิจ และทั้งสองแนวทางต่างก็ขาดความสมบูรณ์ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นจริง เพราะค่อนข้างเป็นนามธรรม หากต้องการความครบถ้วนในการอธิบายควรนำการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์มาเสริม ผ่านการมองเรื่องการก่อตัวและการรวมตัวของชนชั้น (Class Formation) การนำเสนอเช่นนี้ทำให้เรื่องแปลกใหม่ในแนวคิดของกลุ่มมาร์กซิส ซึ่งมีการวิเคราะห์อย่างเป็นกระบวนการที่เรียกว่า การวิเคราะห์แบบประวัติศาสตร์ ซึ่งฝ่ายมาร์กซิส อ้างว่าทำให้สามารถเข้าใจสังคมได้ลึกและตรงจุด(ฉัตรทิพย์, 2526) ในส่วนท้ายของงานปรีชาได้นำเสนอแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ชนชั้นกลางในสังคมไทยว่า ต้องให้ความสำคัญกับการ

วิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เป็นจริง โดยเริ่มต้นจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ตามแนวคิดของกลุ่มมาร์กซิสต์ และเริ่มต้นการวิเคราะห์จากระบบของสังคมไทย

แม้การถกเถียงเรื่องชนชั้นกลางเพิ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเมื่อไม่นานมานี้ แต่มิได้หมายความว่าก่อนหน้านี้ไม่เคยมีการศึกษาเรื่องชนชั้นกลางอยู่แล้ว มากกว่าสองทศวรรษแล้วที่นักคิดไทยถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับเรื่องชนชั้นกลางในสังคมไทยไม่ว่าในแง่ทฤษฎีหรือการปฏิบัติ ในแง่ทฤษฎี งานส่วนใหญ่วนเวียนอยู่กับแนวคิดสองกระแสหลักตามแนวทางข้างต้น ขณะที่งานเชิงประจักษ์ได้เปลี่ยนแปลงการให้คำอธิบายไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

2.3.1 งานศึกษาภายใต้อิทธิพลของกลุ่มมาร์กซิสต์

แม้นักคิดในกลุ่มนี้จะนำเสนองานวิเคราะห์เรื่องชนชั้นอยู่มาก แต่กลับมีงานที่นำเสนอเกี่ยวกับเรื่องชนชั้นกลางน้อยมาก ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะมาร์กซิสต์ไทยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่วิเคราะห์ชนชั้นในระบบ 2 ชั้น จึงไม่ให้ความสนใจกับกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลาง ถือว่ากลุ่มชนดำรงสถานะนั้นเพียงชั่วคราว มิใช่ฐานะทางชนชั้นของกลุ่มชน อย่างไรก็ตาม มีงานจำนวนหนึ่งในกลุ่มมาร์กซิสต์ไทยที่กล่าวถึงค่าชนชั้นกลาง โดยชี้แทนความหมายของชนชั้นกรรมวิธี อาทิเช่น จักรทิพย์ นาคสุภา และคณะ (2524) มองว่า คนกลุ่มนี้มิได้ทำหน้าที่อย่างเป็นอิสระตามที่ควรปฏิบัติในประวัติศาสตร์เพราะความอ่อนแอ นับเป็นการวิเคราะห์ในแง่มุมมองของมาร์กซิสต์กลุ่มประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ หรือเช่นการพิจารณาว่าชนชั้นกลางเป็นปฏิปักษ์กับชนชั้นนำหรือกลุ่มคณาธิปไตย ตามแนวทางวิเคราะห์ทางสังคมวิทยาแบบเดิมของพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมองพวกเขาเป็นเพียงพันธมิตรทางการเมืองที่มีความหลากหลาย และขาดพื้นฐานของประสบการณ์ร่วมกัน (เรียกโบราณิช, 2526: 57) (*ดูจากหน้าถัดไป) ดังนั้น การปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม โดยเฉพาะสังคมทุนนิยม จึงต้องอาศัยศักยภาพของชนชั้นที่อยู่ล่างสุดเท่านั้นจึงจะมีประสิทธิภาพ ส่วนชนชั้นกลางและชนชั้นแรงงานที่มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างดี มักจะเป็นพวกอนุรักษ์นิยมทางการเมืองหรือพวกปฏิกริยา (เล่มเดียวกัน, 72) เหล่านี้คือ การพยายามอธิบายชนชั้นกลางตามแนวคิดของกลุ่มมาร์กซิสต์ดั้งเดิม ซึ่งศึกษาชนชั้นตามระบบสองชั้น แม้จะมองเห็นชนชั้นที่อยู่ตรงกลาง แต่ยังไม่ให้ความสำคัญกับพวกเขา

ในฐานะของชนชั้นกระฎุมพี อันแสดงถึงการมองฐานะที่อยู่ตรงกลางว่าเป็นเพียงระยะเปลี่ยนผ่าน
ท้ายที่สุดของการปฏิบัติเปลี่ยนระบบทุนนิยมยังต้องอาศัยการต่อสู้จากชนชั้นล่างอยู่เป็นสำคัญ

ผู้ที่เปิดศักราชใหม่นำเสนอเรื่องชนชั้นกลางตามแนวคิดวิเคราะห์ระบบ 3 ชั้นชั้น คือ
ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์(2536)ชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มชนทางสังคมที่เป็นจริง เป็นผลผลิต
จากกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของระบบทุนนิยม ซึ่งมาจากข้างนอก และเริ่มปรากฏชัดเจน
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน พวกเขาไม่ได้เป็น "ผู้รับใช้" ของชนชั้นที่มีอำนาจ
หากแต่มีความเป็นอิสระระดับหนึ่ง มีแนวคิดของตนเอง มีนโยบายของตนเอง และภายใต้
อุดมการณ์ทุนนิยมซึ่งกำลังชราชายตัว พวกเขาคือพลังสำคัญที่คอยผลักดันพัฒนาการของระบบทุนนิยม
สมัยใหม่ โดยมีความใฝ่ฝันอยู่ที่การสร้างระบบเศรษฐกิจเสรีซึ่งเน้นความเจริญเติบโตเป็นหลัก
แต่จะไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นล่าง เห็นได้ว่า นักเศรษฐศาสตร์การเมือง
อย่างปรีชาได้ยอมรับการปรากฏตัวขึ้นของชนชั้นกลางในประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะฐานะและ
บทบาททางเศรษฐกิจ แต่การกล่าวถึงชนชั้นกลางของเขาก็มิได้ระบุชัดว่าใครคือชนชั้นกลาง และ
อะไรคือเครื่องมือวัดฐานะทางชนชั้นที่เหมาะสม

รววิทย์ เจริญเลิศ(2536) นักคิดในกลุ่มมาร์กซิสต์อีกท่านหนึ่ง ได้อธิบายถึงชนชั้นนายทุน
น้อย หรือชนชั้นกลาง โดยอ้างถึงการพยากรณ์ของมาร์กเกี่ยวกับการล่มสลายลงของระบบการผลิต
สินค้าขนาดย่อม อันส่งผลให้ชนชั้นนายทุนน้อยต้องตกชั้นไปอยู่ในชนชั้นกรรมาชีพ และกล่าวถึงการ

*ในงานเดียวกันนี้มีคำอธิบายเกี่ยวกับเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นกลางไม่สามารถ
เป็นชนชั้นที่ก้าวหน้า นั่นคือ การบิดเบือนการวิเคราะห์เกี่ยวกับจริยธรรมโปรแตสแตนต์ของเวเบอร์
ซึ่งพิจารณาให้ ชนชั้นกลางและแบบแผนการบริโภคที่ทันสมัยของชนชั้นกลางเป็นรากฐานของค่านิยม
สมัยใหม่ ความคิดเหล่านี้นับเป็นส่วนสำคัญสำหรับการวางรากฐานในเรื่องความก้าวหน้า อันเป็น
แนวคิดที่มีประโยชน์ต่อการโต้แย้งกับทัศนะแบบมาร์กซิสต์ดั้งเดิมที่มองว่า ชนชั้นกลางควรถูกตัดออก
ไปจากการต่อสู้ระหว่างชนชั้นนายทุนและชนชั้นแรงงาน(ดูหน้า 58-59)

เกิดขึ้นและพัฒนาการของแรงงานนอกภาคการผลิตหรือแรงงานกินเงินเดือน(salary workers) ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า "คนงานปกขาว" (white-collar workers) เป็นกลุ่มที่แสดงบทบาทแทนนายทุนในกระบวนการเพิ่มค่าของทุน ทั้ง ๆ ที่พวกเขามีใช้นายทุน และได้สังกัดอยู่ในชั้นชั้นกรรมมาชีพ นอกจากนี้ วรวิทย์ยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า อาชีพไม่อาจใช้เป็นเกณฑ์ในการนิยามชั้นชั้นทางสังคมได้ เพราะทำให้ชั้นชั้นนายทุนหายไปทั้งหมด

2.3.2 งานศึกษาภาษาได้ลักษณะของกลุ่มเวเบอร์เรียน

การนำเสนองานเกี่ยวกับชั้นชั้นตามแนวคิดของกลุ่มเวเบอร์เรียน ส่วนใหญ่พบเห็นในงานของนักสังคมวิทยาที่ให้ความสนใจกับ "การจัดช่วงชั้นทางสังคม" (social stratification) ซึ่งถือว่า "อาชีพ" เป็นตัวบ่งชี้สถานภาพที่ค้ำที่สุด โดยมีจุดเริ่มต้นทางความคิดจากการพิจารณาว่าการให้อำนาจทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดชั้นชั้นของมาร์กซ์ยังขาดความสมบูรณ์ การอธิบายเกี่ยวกับอำนาจที่สมบูรณ์กว่าถูกนำเสนอในงานของเวเบอร์ โดยเฉพาะอำนาจทางสังคม ซึ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณาจากกลุ่มทางสถานภาพจากเกียรติและศักดิ์ศรี (prestige) (ถิรนนท์, 2524:5)

อาชีพ เป็นปัจจัยสำคัญ และเหมาะสมต่อการกำหนดฐานะทางสังคมมากที่สุด เพราะอาชีพสะท้อนให้เห็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ พร้อมกันนั้นก็สะท้อนให้เห็นสถานภาพทางสังคมด้วย (สุภาวงศ์, 2534:1) นอกจากนี้ อาชีพยังมีส่วนสำคัญต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคล และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระดับการศึกษาด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าม้งงานหลายชิ้นพยายามค้นหาเครื่องบ่งชี้ชนิดอื่นเป็นตัวกำหนดสถานภาพทางสังคม แต่งานเหล่านี้ก็ไม่อาจปฏิเสธความสำคัญของปัจจัยทางด้านอาชีพ อาทิ งานของถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2524) พยายามชี้ให้เห็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม อันประกอบด้วย ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสื่อมวลชน โดยส่วนหนึ่งของปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมก็คืออาชีพและการศึกษา หรืองานของพินิจ ลาภยานานนท์ และวัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2535) กล่าวถึงการจัดหากลุ่มตัวบ่งชี้สถานภาพจากกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มของประชาชน (ได้แก่ เกษตรกร ข้าราชการ ผู้บริหาร และพนักงานบริษัทเอกชน) พบ

ตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมได้แก่ การศึกษา รายได้ และอาชีพ ที่สำคัญคือ พินิจและวัดนาได้แสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัดในคนแต่ละช่วงชั้น โดยเฉพาะกลุ่มช่วงชั้นกลาง เป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายในด้าน ระดับการศึกษา ประเภทอาชีพ ตำแหน่งในอาชีพ รายได้ต่อเดือน และการมีชื่อเสียง แต่ไม่แตกต่างกันมากในเรื่องลักษณะของรายได้และภูมิปัญญา ผลการศึกษาเช่นนี้แม้จะดูเหมือนอาชีพมีอิทธิพลต่อการกำหนดช่วงชั้นไม่เด่นชัดนัก แต่ลักษณะของรายได้และภูมิปัญญาก็ถือได้ว่าเป็นภาพสะท้อนของระดับการศึกษาหรือที่มาแห่งอาชีพได้

ในกลุ่มผู้ที่อธิบายโครงสร้างชนชั้นตามแนวคิดในกลุ่มเวเบอเรียน งานของ ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2513) เป็นงานที่เหมาะสมต่อการอธิบายสังคมไทยมากกว่าผู้อื่น สืบเกิดได้จากการเรียงลำดับช่วงช่วงตามลำดับความสำคัญของบุคคลจากมากไปน้อย จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการจัดลำดับชั้นทางสังคมของเขา (อมรรวม, 2534) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไพฑูรย์ให้ความสำคัญต่อเกณฑ์ในด้านชาติตระกูลและความสำเร็จในวงราชการไม่น้อยไปกว่าอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองหรือการศึกษาและอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย นั่นคือ การจัดแบ่งชนชั้นในสังคมไทยดังนี้ (ไพฑูรย์, 2513)

1. ในหลวง ราชนินี หรือพระราชวงศ์ระดับสูง
2. คณะรัฐมนตรี รัฐบุรุษผู้มีชื่อเสียง คณะองคมนตรี
3. ข้าราชการชั้นนำ ตั้งแต่อธิบดีถึงปลัดกระทรวง
4. ปัญญาชนชั้นนำ ข้าราชการชั้นพิเศษทั่ว ๆ ไป อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ นักหนังสือพิมพ์ผู้มีชื่อเสียง
5. ข้าราชการทั่ว ๆ ไป พ่อค้า ประชาชน ปัญญาชนระดับกลาง
6. ข้าราชการระดับต่ำ เช่น ข้าราชการชั้นจตุวา
7. เสมียน พนักงานชั้นต่ำ กรรมกรผู้มีฝีมือ พนักงานตามห้างร้านต่าง ๆ
8. กรรมกรผู้ไม่มีฝีมือ

แม้งานของไพฑูรย์จะสามารถสะท้อนภาพปรากฏการณ์ที่เป็นจริงในสังคมไทยได้ แต่นั่นก็เป็นภาพสะท้อนแบบกว้าง ๆ ในสังคมไทยเท่านั้น งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดช่วงชั้นทางสังคมส่วนใหญ่ยังมีรายละเอียดซึ่งแตกต่างกันไป ตามเกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องชี้วัด หรือช่วงเวลาและพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา โดยไม่จำเป็นต้องมีความสอดคล้องกันในเรื่องการกำหนดฐานะของคนแต่ละ

ช่วงชั้นก็ได้ ตัวอย่างเช่น ขณะที่ในงานของชวัญใจ เลอจันทร์ (2514) พิจารณาให้อาชีพเกษตรกร อยู่ในลำดับขั้นทางสภาพสูงกว่าอาชีพที่ใช้แรงงานกาย เพราะในชนบทเกษตรกรผู้มีที่ดินในการถือครองย่อมมีสภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ใช้แรงงานซึ่งไม่มีที่ดินถือครอง กรรณิการ์ อักษรกุล (2515) กลับพิจารณาให้เกษตรกรอยู่ในกลุ่มลำดับขั้นต่ำที่สุด เพราะพื้นที่ศึกษาอยู่ในเขตเมือง จึงไม่ค่อยมองเห็นความสำคัญของเกษตรกร ส่วนปิสฉัตร สุวรรณรัฐ (2518) พิจารณาให้กลุ่มเกษตรกรเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มผู้ใช้แรงงานกาย เนื่องจากเกณฑ์ในการชี้วัดคือการศึกษาและระดับสติปัญญา ไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เป็นต้น ความไม่สอดคล้องเหล่านั้นนับเป็นเครื่องชี้วัดถึงการไม่ให้ความสนใจกับการวิเคราะห์เรื่องชนชั้นในระบบโครงสร้างชนชั้นอย่างจริงจัง อาจกล่าวได้ว่าการจัดแบ่งกลุ่มชนตามแนวคิดเช่นนี้เป็นเพียงด้านหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม มีงานที่ให้ความสำคัญกับการจัดแบ่งชนชั้นในสังคมตามแนวคิดของกลุ่มเวเบอเรียนที่ให้ความสำคัญกับเรื่องโครงสร้างชนชั้น และการจัดแบ่งชนชั้นกลางในสังคมอยู่บ้าง อาทิ งานของสมเกียรติ วันทะนะ (2525:11-13) ได้แสดงโครงสร้างชนชั้นของสังคมทุนนิยมผูกขาดตามแนวคิดของ Crompton and Gubbay ซึ่งให้เห็นการแบ่งกลุ่มชนในสังคมออกเป็น 3 กลุ่มในส่วนที่อยู่ในวิธีการผลิตแบบทุนนิยม และอีก 2 กลุ่มในส่วนที่อยู่นอกระบบทุนนิยม โดยส่วนที่อยู่ในวิธีการผลิตแบบทุนนิยมประกอบด้วย ฝายทุนและรัฐ ชนชั้นกลาง และฝายคนงาน สำหรับส่วนที่อยู่นอกระบบทุนนิยมประกอบด้วย กระจุกพื้นน้อ และกรรมราชีว่างงาน ทั้งนี้เขาได้กล่าวถึงชนชั้นกลางว่า มีสถานการณ์ทางชนชั้นที่มีความกำกวมในแง่โครงสร้าง มีบทบาทคาบเกี่ยวระหว่างฝายทุนและฝายแรงงาน เป็นชนชั้นที่แสดงบทบาททางการเมืองโอบเอียงไปตามกระแสการเคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์โดยรวมในสังคม

สำหรับการจัดแบ่งกลุ่มภายในชนชั้นกลางเอง ในสำนักเวเบอเรียน วีระศักดิ์ สาเลขยานนท์ (2518) เป็นผู้หนึ่งที่พยายามจัดแบ่งให้ "นายทุน พ่อค้า อาจจะเรียกว่าเป็นชนชั้นกลางเก่า" ในสังคมไทยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (ดูหน้า 46) และเรียกพวกปกคอสชาวาคือชนชั้นกลางใหม่ คนสองกลุ่มนี้มีข้อแตกต่างที่สำคัญคือ ความห่างไกลกันในเรื่องวุฒิ วัฒนธรรมทางการเมือง สำนักทางการเมือง และอุดมการณ์ทางการเมือง และมีสิ่งที่คล้ายกันคือความทะเยอทะยานในการปรับปรุงฐานะของตนให้สูงขึ้น นอกจากนี้ วีระศักดิ์ยังจัดแบ่งชนชั้นปกชาวในสังคมไทยออกเป็น 4 กลุ่มอย่างชัดเจน ได้แก่

1. นักศึกษามหาวิทยาลัย
2. ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ ชั้นผู้น้อย
3. กลุ่มปัญญาชน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์
4. กลุ่มลูกจ้างเอกชน ประกอบด้วย ลูกจ้างบริษัท ห้างร้าน วิชาชีพต่าง ๆ

อาจกล่าวได้ว่า แม้งานที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องชนชั้นในกลุ่มเวเบอเรียนจะมีไม่มากเหมือนงานในกลุ่มมาร์กซิสต์ แต่วิธีจัดแบ่งกลุ่มชนตามแนวคิดของกลุ่มนี้ก็ถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น แนวคิดวิเคราะห์การจัดช่วงชั้นตามระบบตำแหน่ง (ranking system) ของม.ร.ว.อลิศ รัพีพัฒน์ (2527) เป็นการกำหนดฐานะของบุคคลจากตำแหน่งทางอาชีพ อันเป็นส่วนหนึ่งในการจัดลำดับชั้นตามแบบระบบราชการ (bureaucratic hierarchy) ซึ่งบุคคลสามารถมีอำนาจ (authority) ตามสายงานบังคับบัญชา แนวคิดเช่นนี้สอดคล้องกับการวิเคราะห์เรื่องชนชั้น สถานภาพ และอำนาจอันเป็นแนวคิดของกลุ่มเวเบอเรียนนั่นเอง